

Olga Kisiel

PROJEKT KODEKSU CYWILNEGO WIELKIEJ DYNASTII QING (1907-1911) JAKO PIERWSZA W HISTORII PRÓBA KODYFIKACJI PRAWA CYWILNEGO W CHINACH

Chińskie prawo cywilne nie posiada tak bogatej tradycji, jaka istnieje w kulturze prawnej państw Zachodu oraz korzeni prawa prywatnego takich, jak w europejskim porządku prawnym stanowi prawo rzymskie. Bez wątplenia związane jest to z odmiennością ustroju politycznego, a także ze sposobem pojmowania prawa oraz jego roli w obu systemach prawnych. Na Zachodzie prawa osób chronione były przepisami prawa prywatnego, przedstawiciele zawodu prawniczego reprezentowali interesy stron przed sądem przez wiele wieków. Trudne wydaje się zrozumienie, że aż do 1911 r. w Chinach nie wydano odrębnego kodeksu cywilnego, który regulowałby stosunki pomiędzy jego podmiotami. W latach 1907-1911 podjęto pierwszą w historii próbę kodyfikacji prawa cywilnego w Chinach pojmowanej jako ustanowienie odrębnego od kodeksu karnego aktu normatywnego. Kodeks ten formalnie nie wszedł w życie ze względu na przewroty rewolucyjne w państwie i upadek ostatniej z dynastii chińskich Qing, dlatego też jego rola często jest pomijana, ale niewątpliwie stał się on ważną podstawą dalszych kodyfikacji cywilnych podejmowanych w XX w. i uitorował ścieżkę do przeprowadzenia kolejnych reform oraz rozwoju doktryny prawa cywilnego w Chinach.

1. Rys historyczny

Na przestrzeni wieków tradycyjny chiński system prawa rozwijał się w izolacji od pozostałej części świata. Kodyfikacje wydane w Chinach oparte zostały głównie na normach karnoprawnych. Były one uchwalane począwszy od czasów panowania dynastii Qin (221-206 r. p.n.e), w okresie dynastii Tang (618-907), dynastii Song (960-1279), dynastii Ming (1368-1644), a także ostatniej z dynastii chińskich Qing (1644-1912)¹.

Charakterystyczna dla chińskiego tradycyjnego porządku społecznego była pojmowana w sposób szeroki nierozłączność między prawem a moralnością oraz między prawem karnym a prawem cywilnym. Prawo zazwyczaj rozumiano jako środek ucisku i kojarzono go z prawem karnym. Przedstawiciele filozofii konfucjańskiej uważali prawo za „zło konieczne”. Społeczeństwo chińskie opierające się na tradycji konfucjańskiej nie potrzebowało spisanego prawa cywilnego, aby podtrzymać życie wspólnotowe. W sprawach cywilnych bieg rzeczy pozostawiano regulacjom prawa zwyczajowego. Obowiązujący od dawna zwyczaj, tradycja, a także życie same regulowały relacje międzyludzkie w społeczeństwie. Przeciętny Chińczyk nie potrzebował żadnych instytucji prawnych, gdyż jego życie zarówno prywatne, jak i społeczne było regulowane poprzez zasady moralności konfucjańskiej, która tożsama była ze zwyczajami, obyczajami oraz tradycją².

Tradycyjne prawo cywilne w Chinach opierało się głównie na aspekcie podatkowo-prawnym i aspekcie bezpieczeństwa prawnego. W kodeksie dynastii Qing przedmiotem regulacji prawa cywilnego były: małżeństwo, własność publiczna i prywatna, spis ludności w celach podatkowych, grunty i dzierżawy, podatki i cła oraz place targowe. Spośród

---

¹ J. Zimmerman, *China Law Deskbook: A Legal Guide for Foreign-Invested Enterprises*, Pekin: American Bar Association, 2005, s. 41.

² A. Kość, *Prawo a etyka konfucjańska w historii myśli prawnej Chin*, Lublin: Pracownia Poligraficzna przy Prywatnym Katolickim Liceum Ogólnokształcącym, 1998, s. 195-196, 229, 241-242.

wszystkich przepisów prawa cywilnego ponad połowa z nich posiadała charakter specyficzny dla prawa podatkowego. Za przepisy prawa cywilnego *sensu stricto* można jednak uznać wyłącznie przepisy dotyczące prawa małżeńskiego³. Ze struktury kodeksu Qing wynika ponadto, że regulacje prawa cywilnego (w dzisiejszym rozumieniu) nie zostały wydzielone w ramach odrębnej części kodeksu, tylko zostały rozproszone pomiędzy przepisami prawa karnego, które stanowiły główny przedmiot regulacji kodeksowej.

W okresie panowania dynastii chińskich unikano rozstrzygnięcia spraw cywilnych w ramach procesów sądowych, co było spowodowane brakiem zaufania ze strony Chińczyków do istniejących instytucji prawnych. Sąd w Chinach bardzo rzadko sprawował jurysdykcję w przypadku tego rodzaju spraw. Wszelkie spory starano się zawsze rozstrzygać z poszanowaniem reguł konfucjańskich, które nakazywały rozwiązywanie ich w sposób cnotliwy, za pośrednictwem mediacji lub arbitrażu⁴.

Rodzima tradycja ustawodawcza w Chinach sięga już czasów starożytnych, lecz dopiero poprzez polityczny ruch reformatorski (新政 *xīnzhèng*⁵) w latach 1901-1910 u schyłku panowania dynastii Qing, Chiny zaczęły wzorować się na technice kodyfikacyjnej państw, w których rozwijało się nowoczesne prawo cywilne⁶. Projekt kodeksu

---

³ Tamże, s. 195-196.

⁴ J. Zimmerman, *China Law Deskbook*, s. 41.

⁵ Do zapisu ideograficznego użyto znaków uproszczonych, a do zapisu fonetycznego znaków chińskich – transliteracji *pinyin* wraz ze znakami diakrytycznymi.

⁶ Jednym z powodów reformy prawa w Państwie Środka była polityka zewnętrzna. Wielka Brytania w ramach umowy handlowej zawartej z Chinami w 1902 r. zobowiązała się do rezygnacji z praw do eksterytorialności uzyskanych na mocy umów z 1842 r. W zamian za to Chińczycy byli zobowiązani do zmiany przestarzałych przepisów prawa i dostosowania porządku prawnego do standardów wyznaczonych przez zachodnie nowoczesne ustawodawstwa. Inne mocarstwa, takie jak Stany Zjednoczone Ameryki czy Japonia także miały na celu utrzymanie jurysdykcji nad własnymi obywatelami w Chinach, dlatego przyłączyły się do stanowiska Wielkiej Brytanii. W Państwie Środka uznano więc konieczność przeprowadzenia reformy porządku prawnego zgodnie ze wzorcami zachodnimi oraz uznano takie

cywilnego wielkiej dynastii Qing w latach 1907-1911 (大清民律草案 *Dà Qīng Mǐn Lǜ Cǎo 'àn*⁷) był jednym z aktów normatywnych, które zostały wydane w wyniku ruchu reformatorskiego. W związku z rosnącym znaczeniem stosunków międzynarodowych, rozwojem kapitalizmu oraz prowadzoną przez Chiny polityką otwarcia się na świat niezbędne było dostosowanie chińskiego systemu prawnego do zmieniającej się rzeczywistości⁸. Z powodu rozwijającego się coraz bardziej kapitalistycznego prywatnego sektora przemysłowego i handlowego w obszarach zurbanizowanych, powstała nowa liberalna burżuazja, która domagała się uznania swojego statusu społecznego oraz zagwarantowania ochrony swojego majątku. Wiązało się to z koniecznością przeprowadzenia reformy prawa cywilnego⁹. Był to czynnik ekonomiczny, który jako jeden z wielu przyczyn doprowadził do reformy prawa. Zmiana przepisów była nieunikniona zarówno ze względu na czynniki wewnętrzne, jak i zewnętrzne. Z jednej bowiem strony dynastia Qing, której pozycja stawała się coraz słabsza, starała się utrzymać władzę, a z drugiej musiała się liczyć z rozwijającymi się stosunkami handlowymi z innymi mocarstwami.

W okresie reform większość twórców prawa i uczonych w prawie uważało, że chińskie prawo może podążać jedynie drogą Zachodu oraz poddać się westernizacji. Pogląd ten pierwotnie wynikał z obawy przed zewnętrzną agresją i jednocześnie wybuchem kryzysu wewnętrznego. Na jego podstawie zachodnie prawo postrzegane było jako jedyne, któ-

---

rozwiązanie za niezbędne do likwidacji praw obcych mocarstw do eksterytorialności, zob. A. Kość, *Rozwój prawa w czasie Republiki Chińskiej (1912-1949)*, „Czasy Nowożytnie” 9 (10) 2000, s. 130.

⁷ L. Chen, C.H. van Rhee (red.), *Towards a Chinese Civil Code. Comparative and Historical Perspective*, Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2012, s. 21.

⁸ M. Dargas, *W jakim kierunku zmierza prawo Chińskiej Republiki Ludowej – ku systemowi common law czy ku kompleksowej kodyfikacji prawa?*, „Gdańskie Studia Azji Wschodniej” 1 (2012), s. 59.

⁹ L. Chen, *The Historical Development of the Civil Law Tradition In China: A Private Law Perspective*, „The Legal History Review” 78 (1) 2009, s. 161-162.

re nosi miano nowoczesnego, zaś tradycyjne prawo chińskie nie miało już odniesienia do współczesnej rzeczywistości chińskiej¹⁰. Konsekwentnie rząd dynastii Qing powołał Kodyfikacyjną Komisję Prawa (法律编纂官 *fǎlǜ biānzuǎn guān*) w 1902 r., której powierzono misję starannej i selektywnej reformy prawa chińskiego „z uwzględnieniem zachodnich systemów prawnych po dogłębnych rozważaniach”. W skład komisji wchodził Shen Jiaben, który pełnił wówczas funkcję wiceprzewodniczącego Zarządu Kar – najwyższego trybunału sądowego w czasach późnej dynastii Qing oraz Wu Tingfang – były ambasador Chin w Stanach Zjednoczonych Ameryki w tym okresie¹¹.

Początkowo przywódcy chińscy nie mieli koncepcji nowego kształtu chińskiego porządku prawnego. Trwały dyskusje, czy skłonić się ku systemowi *common law*, czy też prawodawstwo chińskie powinno oprzeć się jedynie na prawie stanowionym¹². W związku z powyższym, w 1906 r. dynastia Qing wysłała do państw europejskich oraz do Japonii misje naukowe, których celem było zdobycie wiedzy w zakresie różnorodnych rozwiązań politycznych, społecznych i gospodarczych obcych państw. Członkowie misji mieli przedstawić najlepsze rozwiązania, aby wprowadzić je do chińskiego systemu prawnego¹³.

W pierwszych kilku latach przeprowadzanych reform główny nacisk został położony na sformułowanie przepisów prawa karnego, natomiast reforma prawa prywatnego nie została podjęta aż do 1907 r. Wtedy ustanowiono komitet kodyfikacyjny, a ogólny plan kodyfikacji został sporządzony przez przeorganizowany Komitet ds. Reformy Prawa

---

¹⁰ P.C. Huang, *Chinese Civil Justice. Past and Present*, United Kingdom: Rowman & Littlefield Publishers, 2009, s. 253.

¹¹ L. Chen, *The Historical Development of the Civil Law Tradition In China*, s. 163.

¹² M. Dargas, *W jakim kierunku zmierza prawo Chińskiej Republiki Ludowej*, s. 59.

¹³ M. Kukowski, *Proces przyjęcia i odrzucenia japońskiego wzoru przez Chiny. Od końca XIX wieku do 1937 roku*, [w:] http://www.lazarski.pl/fileadmin/user_upload/dokumenty/czasopisma/myśl-ekonomiczna-polityczna/2014/MEiP_1_7_2014_Kukowski.pdf [dostęp: 25.02.2018], s. 156.

(法律修订管 *Fǎlǜ xiūdìng guǎn*)¹⁴. Niemiecki kodeks cywilny¹⁵ przyjęty w 1900 r. stanowił główny wzorzec projektu kodeksu cywilnego wielkiej dynastii Qing. Kodyfikacja ta miała również wpływ na regulacje prawne wydawane w Japonii i Związku Radzieckim. W wielu europejskich kodeksach uwidaczniały się wpływy prawa niemieckiego. Opierały się one na niemieckich analizach prawnych oraz definicjach różnych instytucji prawnych, takich jak „osoba”, „czynności prawne” i „zobowiązania”¹⁶.

Przejęcie zachodnich wzorców i formułowanie treści kodeksów prawnych na ich podstawie wyznaczyło dla Chin istotny punkt zwrotny w chińskiej historii prawa, ponieważ po raz pierwszy oznaczało odejście od tradycyjnego chińskiego modelu społeczeństwa oraz filozofii konfucjańskiej. Wyznaczenie nowych ram koncepcyjnych dla chińskiego porządku prawnego było wzorowane na kodeksach cywilnych państw europejskich bazujących na prawie rzymskim, w którym to działania człowieka były uregulowane i wiązały się z decyzją jednostek¹⁷. Pojęcie prawa cywilnego w Chinach – 民法 *mínfǎ* zostało wprowadzone przez japońskich uczonych, którzy służyli jako doradcy podczas reform prawa w Imperialnym Sądzie za czasów dynastii Qing dopiero na przełomie XIX i XX w.¹⁸

---

¹⁴ J. Chen, *Chinese Law. Towards an Understanding of Chinese Law, Its Nature and Development*, Haga-Londyn-Boston: Kluwer Law International, 1999, s. 21.

¹⁵ Bürgerliches Gesetzbuch (18.08.1896) [dalej cyt.: BGB], [w:] <https://www.gesetze-im-internet.de/bgb/BGB.pdf> [dostęp: 25.02.2018].

¹⁶ P. Luney, *Traditions and Foreign Influences: Systems of Law in China and Japan*, „Law and Contemporary Problems” 52 (2) 1989, s. 131.

¹⁷ Tamże.

¹⁸ J. Chen, *Chinese Law*, s. 220.

2. Systematyka projektu kodeksu oraz wybrane regulacje normatywne ksiąg I-III

Projekt kodeksu cywilnego wielkiej dynastii Qing z lat 1907-1911 składał się z 5 ksiąg, 36 tytułów i 1569 artykułów.

I Księga – Przepisy ogólne – składała się z 8 rozdziałów: 1. Zasady prawa, 2. Osoba fizyczna, 3. Osoba prawna, 4. Rzeczy, 5. Czynności prawne, 6. Czasokresy i terminy, 7. Przedawnienie, 8. Wykonywanie i ochrona prawa.

II Księga – Zobowiązania – również składała się z 8 rozdziałów: 1. Przepisy ogólne, 2. Umowa, 3. Reklama, 4. Emisja papierów wartościowych imiennych, 5. Emisja papierów wartościowych na okaziciela, 6. Zarządzanie cudzymi sprawami, 7. Bezpodstawne wzbogacenie, 8. Czyny niedozwolone.

III Księga – Prawo rzeczowe – złożona była z 7 rozdziałów: 1. Przepisy ogólne, 2. Prawo własności, 3. Prawo własności gruntu, 4. Prawo najmu, 5. Służebności, 6. Ochrona prawa własności, 7. Posiadanie.

IV Księga – Pokrewieństwo – złożona również z 7 rozdziałów: 1. Przepisy ogólne, 2. System domowy, 3. Małżeństwo, 4. Rodzice i dzieci, 5. Opieka, 6. Krewni, 7. Obowiązki alimentacyjne.

V Księga – Dziedziczenie – składała się z 6 rozdziałów: 1. Przepisy ogólne, 2. Dziedziczenie, 3. Testament, 4. Dziedziczenie szczególnej własności, 5. Brak osób powołanych do dziedziczenia, 6. Prawa wierzyciela lub osoby pominiętej przy dziedziczeniu¹⁹.

---

¹⁹ Systematykę projektu kodeksu opracowano na podstawie treści projektu kodeksu w języku chińskim dostępnej w: 大清民律草案, 国民律草案, 主编: 杨立新, 吉林人民出版社, 长春2002 [*Projekt kodeksu cywilnego wielkiej dynastii Qing. Projekt kodeksu cywilnego Republiki Chińskiej*, red. L. Yang, Changchun: Jilin People's Publishing House, 2002]. Wszystkie tłumaczenia przepisów prawnych z języka chińskiego pochodzą od autorki.

Ukończony w 1911 r. projekt kodeksu cywilnego wielkiej dynastii Qing wyraźnie wykazywał duże podobieństwo do niemieckiego kodeksu cywilnego oraz japońskiego kodeksu cywilnego z 1896 r.²⁰ Pierwsze trzy księgi projektu były oparte głównie na niemieckim, japońskim i szwajcarskim prawie cywilnym, zaś dwie pozostałe nawiązywały także w niewielkiej części do starego porządku prawa chińskiego utrzymując dawne zwyczaje²¹.

Autorem pierwszych trzech ksiąg kodeksu był japoński uczyony dr Matsuoka Yoshitada, zaś uczeni chińscy – Zhu Xienwen oraz Gao Zhonghe – autorami dwóch pozostałych ksiąg²². Przepisy projektu kodeksu cywilnego wielkiej dynastii Qing wprowadzały szereg instytucji prawnych charakterystycznych dla zachodniego prawa cywilnego oraz pojęcia prawne nieznane dotąd w chińskim systemie prawnym, skoncentrowanym głównie na normach karnych.

2.1. Księga pierwsza

W księdze I początkowe artykuły formułują zasady prawa cywilnego, będące podstawą rozumienia przepisów kodeksu. Art. 1 podkreśla nadrzędność prawa zwyczajowego względem stanowionego, art. 2 wprowadza zasadę uczciwości i zaufania, zaś art. 3 wprowadza domniemanie dobrej woli. Chiński projekt kodeksu cywilnego ustanawiał wyższość prawa zwyczajowego nad prawem stanowionym. Art. 1 potwierdzał, że prawo zwyczajowe w stosunku do przepisów prawa cywilnego jest nadrzędne. Oznaczało to, że jeżeli wśród przepisów prawa cywilnego dana materia jest nieuregulowana, to należy opierać się na prawie zwyczajowym, zaś w sprawach nieuregulowanych prawem zwyczajowym, należy bazować na przepisach stanowionych. Projekt kodeksu cywilnego w art.

---

²⁰ L. Zhang, *Prawo porównawcze w Chinach*, „Forum Prawnicze” 5 (25) 2014, s. 6.

²¹ 俞江, 大清民律(草案) 考析, 南京大学法律评论 1998, s. 156 [J. Yu, *Da Qing Min Lu (Cao'an). Fenxi*, „Nanjing University Law Review” 1998, s. 156].

²² J. Chen, *Chinese Law*, s. 21.

2 wprowadzał konieczność stosowania zasady uczciwości i zaufania przy wypełnianiu obowiązków zgodnie z prawem.

Projekt recypował zachodnioeuropejską terminologię, wśród której pojawiło się pojęcie zdolności prawnej (权利能力 *quánlì nénglì*) oraz pojęcie zdolności do czynności prawnych (行为能力 *xíngwéi nénglì*)²³. Obie instytucje zawarte zostały w księdze I wśród przepisów ogólnych. Regulacja prawna instytucji zdolności prawnej zawarta w art. 4-6 stanowiła, że człowiek posiada zdolność prawną od momentu urodzenia i zgodnie z przepisami prawa jest on podmiotem praw i obowiązków. Moment, od którego przysługuje zdolność prawna został wyznaczony w taki sam sposób, jak w BGB. Przepisy stanowią, że człowiek posiada zdolność prawną od urodzenia się. Zdolność do czynności prawnych z kolei została uregulowana w art. 7-36, wśród których art. 12 w sposób negatywny wskazuje, że osoba, która nie ukończyła 7 roku życia nie posiada zdolności do czynności prawnej²⁴.

Na podstawie prawa szwajcarskiego i japońskiego ustalono wiek osiągnięcia dojrzałości²⁵. Art. 10 projektu wskazuje, że dojrzałość osiąga się w chwili ukończenia 20 lat. Odmiennie kwestia ta została uregulowana w art. 2 BGB, zgodnie z którym wiek osiągnięcia dojrzałości wynosi 21 lat.

W projekcie, na wzór BGB, wprowadzono instytucję uznania za zmarłego, jednak nie jest ona uregulowana w sposób tak szczegółowy,

²³ L. Zhang, *Prawo porównawcze w Chinach*, s. 6-7.

²⁴ Wśród przepisów prawnych Kodeksu dynastii Qing nie występuje pojęcie zdolności prawnej ani też zdolności do czynności prawnych, co dowodzi, że te obie instytucje prawne w rozumieniu zachodnioeuropejskim obce były chińskiemu systemowi prawnemu w okresie cesarstwa i po raz pierwszy pojawiły się dopiero w projekcie kodeksu. Jednak regulacja ta nie stała się wówczas prawem obowiązującym ze względu na to, że projekt nie wszedł w życie. 大清律例 [Da Qing Luli; Kodeks dynastii Qing], [w:] <https://kuscholarworks.ku.edu/bitstream/handle/1808/3635/qingcode00.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [dostęp: 11.03.2018].

²⁵ J. Yu, *Da Qing Min Lu (Cao'an)*. Fenxi, s. 156.

jak w kodeksie niemieckim. Zgodnie z art. 57 projektu za zmarłą można uznać osobę w przypadku spełnienia następujących warunków: 1) od dziesięciu lat nie otrzymano wiadomości o życiu osoby zaginionej, 2) upłynęły trzy lata od chwili ustania niebezpiecznego zdarzenia napotkanego przez osobę zaginioną. W porównaniu do BGB regulacja zawarta w projekcie nie ma związku z wiekiem osoby zaginionej, projekt nie wskazuje również szczególnych warunków zaginięcia, takich jak zaginięcie osoby w czasie wojny, czy też podróży morskiej (art. 15 BGB).

Przedmiotem regulacji jest też miejsce zamieszkania uregulowane w art. 41-48 projektu. W art. 42 wprowadzono zakaz posiadania miejsca zamieszkania równocześnie w dwóch miejscowościach, zaś BGB zezwala na posiadanie miejsca zamieszkania w kilku miejscowościach.

Na szczególną uwagę zasługują przepisy tytułu V – Ochrona osoby zawartego w Rozdziale II – Osoby fizyczne. Zgodnie z art. 49 projektu nie można zrzec się zdolności prawnej oraz zdolności do czynności prawnych, zaś na podstawie art. 50 nie można zrzec się wolności, nie wolno naruszać porządku publicznego, zwyczajów oraz ograniczać wolności. Ponadto art. 51 i 55 wprowadzają ochronę względem relacji ludzkich, prawa do nazwiska, a także wprowadzają prawo do żądania zaprzestania naruszeń. Istnienie takiego rodzaju przepisów wśród przepisów zawartych w projekcie jest nieco zaskakujące, choć zasługuje na aprobatę ze względu na możliwość rozszerzenia w ten sposób zakresu ochrony praw jednostki w tamtym okresie w Chinach.

Ważną instytucją prawną, po raz pierwszy wprowadzoną przepisami projektu kodeksu do chińskiego porządku prawnego, była instytucja osoby prawnej²⁶, a przepisy jej dotyczące zostały uregulowane w dość szeroki sposób. Regulacja prawna dotycząca osób prawnych została zawarta w księdze pierwszej w rozdziale trzecim. Na mocy art. 60 projektu wprowadzono podział osób prawnych na stowarzyszenia

---

²⁶ J. Chen, *Chinese Law*, s. 226.

(**社団法人***shètúán fǎrén*) oraz korporacje (**财团法人***cáituán fǎrén*). W art. 67 i 68 zawarto kolejny podział stowarzyszeń na mające na celu prowadzenie spraw gospodarczych oraz stowarzyszenia pozbawione celu gospodarczego. Ponadto, w stosunku do stowarzyszeń o celach gospodarczych wprowadzono przepisem art. 69 wymóg uzyskania specjalnego pozwolenia na prowadzenie działalności w takiej formie we właściwym *yamenie*²⁷.

W art. 166 projektu zawarta została definicja legalna „rzeczy”, która jest tożsama z definicją określoną w art. 90 BGB. Rzecz definiowana jest jako przedmiot zmysłowy. W rozdziale tym wprowadzono również regulacje prawne dotyczące części rzeczy oraz inne definicje legalne, jak chociażby definicję nieruchomości w art. 170. Zgodnie z treścią tego przepisu nieruchomość to grunt (**土地***tǔdì*) oraz budynki (**房屋***fángwū*). W księdze I poza wymienionymi powyżej regulacjami wprowadzono przepisy dotyczące czynności prawnych oraz terminów i ich biegu.

2.2. Księga druga

W księdze drugiej zostały zawarte liczne regulacje dotyczące stosunków prawnych wynikających z zobowiązań. W ramach przepisów ogólnych księgi drugiej poddano regulacji przede wszystkim następujące instytucje prawne: istotę zobowiązania, skutek powstania zobowiązania, przeniesienie wierzytelności, kwestię odpowiedzialności, wykonanie i skutki niewykonania zobowiązań, a także wielość dłużników i wierzycieli.

Przepisy dokładnie precyzują prawa obu stron stosunku zobowiązaniowego – wierzyciela (**债权人***zhàiquánrén*) oraz dłużnika (**债务人***zhàiwùrén*). Spora część przepisów została poświęcona umowie (**契约***qìyuē*) jako jednemu ze źródeł powstania stosunku zobowiązaniowego. W ramach przepisów wyróżniono 19 rodzajów umów nazwa-

---

²⁷ W okresie cesarstwa w Chinach mianem tym określano urząd, stanowiący lokalną siedzibę urzędników administracji cesarskiej.

nych i są to: 1) kupno (买卖 *mǎimài*), 2) zamiana (互易 *hù yì*), 3) darowi-
zna (赠与 *zèngyǔ*), 4) najem (使用借贷权 *shǐyòng zhài dài quán*), 5) dzier-
żawa (用益借贷借 *yòngyì zhài dài jiè*), 6) użyczenie (使用益贷借 *shǐyòng yì dài jiè*), 7) pożyczka (消费贷借 *xiāofèi dài jiè*), 8) umowa o pracę (雇佣 *gù yōng*), 9) umowa o dzieło (承揽 *chénglǎn*), 10) pośrednictwo (居间 *jūjiān*), 11) polecenie (委任 *wěirèn*) 12) obietnica (寄托 *jìtuō*), 13) spółka (合伙 *héhuǒ*), 14) spółka anonimowa (隐名合伙 *yǐn míng héhuǒ*), 15) umowa dożywocia (终身定期全契约 *zhōngshēn dìngqī quán qìyüē*), 16) gra i hazard²⁸ (博戏及赌事 *bó xì jí dǔ shì*), 17) ugoda (和解 *héjiě*), 18) ograniczenie i przyrzeczenie długu (债务约束及债务认诺 *zhàiwù yuēshù jí zhàiwù rèn nuò*), 19) poręczenie (保证 *bǎozhèng*)²⁹.

Katalog umów nazwanych w dużej mierze wzorowany jest na regu-
lacji dotyczącej umów zawartej w BGB (art. 433-811), o czym świadczy
nawet ich kolejność w obu aktach normatywnych, jednak kodeks nie-
miecki zawiera ponadto inne umowy, m.in.: prowadzenie spraw bez

²⁸ W projekcie hazard (赌博 *dùbó*) został uznany za jedną z umów nazwanych, zaś zgodnie z tradycyjną koncepcją moralności w Chinach jest on szkodliwy, godzi w porządek społeczny oraz prowadzi do dalszych zachowań przestępczych. Uprawianie hazardu było również zabronione przepisami prawa w epoce cesarskiej w Chinach. 中国法制史. *Chinese Legal History*, 主编: 主勇, 法律出版社, 北京 2016, s. 298 [Z. Yong (red.), *Chinese Legal History*, Pekin: Law Press, 2016, s. 298]. Uznanie przepisami projektu hazardu za jedną z umów zdecydowanie stoi w sprzeczności z tradycyjnym porządkiem prawnym oraz chińską moralnością. Powyższa regulacja nie znajduje uzasadnienia legislacyjnego w ówczesnych Chinach.

²⁹ W czasach panowania dynastii Qing w tradycyjnym chińskim społeczeństwie chłopskim obowiązywała zasada swobody zawierania umów, jednak podlegała ona ograniczeniu w przypadku gospodarki chłopskiej, której celem było zaspokajanie własnych potrzeb. W związku z tym, w prawie zobowiązań okresu dynastii Qing należy wyróżnić następujące umowy: umowę kupną, umowę pożyczki, umowę zastawu, umowę o dzieło i umowę o pracę, A. Kość, *Prawo a etyka konfucjańska w historii myśli prawnej Chin*, s. 201. Katalog umów nazwanych przewidziany w projekcie uległ więc znacznemu rozszerzeniu w porównaniu do poprzedniej regulacji.

polecenia, przechowanie, wniesienie rzeczy do utrzymujących gospody, wspólność, przekaz, przyrzeczenie długu, zapis długu na okaziciela czy przedłożenie rzeczy.

Poza umową w pozostałych rozdziałach księgi drugiej w projekcie wskazano również inne źródła powstania stosunku zobowiązaniowego takie jak: 1) reklama, 2) emisja papierów wartościowych imiennych, 3) emisja papierów wartościowych na okaziciela, 4) zlecenie (zarząd cudzymi sprawami), 5) bezpodstawne wzbogacenie, 6) czyny niedozwolone.

W okresie powstania projektu kodeksu cywilnego w Chinach w praktyce nie prowadzono emisji papierów wartościowych, w związku z tym przepisy te w odniesieniu do chińskiej rzeczywistości nie miały żadnego uzasadnienia legislacyjnego³⁰. W BGB w księdze drugiej oprócz umów przewidziano jedynie niesłuszne wzbogacenie oraz czynności niedozwolone.

2.3. Księga trzecia

W księdze trzeciej projektu zawarte zostały przepisy ogólne dotyczące prawa rzeczowego, regulacje związane z prawem własności (prawem własności nieruchomości, prawem własności rzeczy ruchomej, współwłasnością rzeczy, prawem własności gruntu, prawem stałego najemcy oraz służebnościami gruntowymi), zabezpieczeniem prawa własności wraz z jego rodzajami, a także wprowadzono regulacje dotyczące instytucji posiadania.

Niezwykle istotna była nowa koncepcja prawa własności wprowadzona do chińskiego systemu prawnego za pośrednictwem projektu kodeksu. Z uwagi na długotrwałe utrzymujący się w Chinach system feudalny oparcie prawa własności na prawie rzymsko-germańskim było niezwykle postępowym w dziedzinie legislacji³¹. Ogólne zasady dotyczą-

---

³⁰ J. Yu, *Da Qing Min Lu (Cao'an)*. Fenxi, s. 157.

³¹ L. Chen, *The Historical Development of the Civil Law Tradition In China*, s. 168.

ce prawa własności zostały uregulowane w księdze III w art. 983-987. Ustawodawca w art. 983 stanowiąc, że właściciel rzeczy w granicach obowiązującego prawa posiada prawo do swobodnego używania rzeczy, pobierania z niej pożytków oraz dysponowania nią. Art. 984 przyznawał także właścicielowi rzeczy prawo do wezwania innej osoby do zaprzestania naruszania przysługującego mu prawa własności. Projekt kodeksu regulował szczegółowo prawo własności rzeczy ruchomych (art. 1027-1042) oraz prawo własności nieruchomości (art. 988-1026)³².

Instytucją prawa rzeczowego zawartą w projekcie, na którą należy zwrócić uwagę jest zabezpieczenie prawa własności (担保物权 *dānbǎo wù quán*). Ustawodawca w art. 1125 wyróżnia cztery rodzaje zabezpieczenia tego prawa: hipoteka (抵押权 *dīyā quán*; art. 1135-1182), dług gruntowy (土地债务 *tǔdì zhài wù*; art. 1183-1194), zastaw na nieruchomości (不动产质权 *bùdòngchǎn zhì quán*; art. 1195-1208) oraz zastaw na rzeczach ruchomych (动产质权 *dòngchǎn zhì quán*; art. 1209-1260).

W okresie wydania projektu kodeksu w 1911 r. w Chinach nie istniał w praktyce dług gruntowy ani zastaw na nieruchomości. W prawie zwyczajowym istniała natomiast instytucja zastawu (典权 *diǎn quán*) w rozumieniu chińskim³³, która nie została w ogóle uwzględniona i nie znalazła odzwierciedlenia w nowych przepisach. Z kolei nazwa instytu-

³² W okresie panowania dynastii Qing w prawie rzeczowym wyróżniano przedmioty „martwe” oraz przedmioty „żywe”. Ponadto, stosowano pojęcia takie jak: „żywa i martwa umowa”, „żywy i martwy czynsz” oraz „żywa i martwa własność”. Własność określano jako żywą w przypadku, gdy właściciel po upływie określonego czasu miał prawo ją odzyskać, zaś własność określana jako martwa oznaczała, że określona rzecz została oddana w zastaw, a właściciel nie miał możliwości jej odzyskania, zob. A. Kość, *Prawo a etyka konfucjańska w historii myśli prawnej Chin*, s. 200.

³³ Początki tej chińskiej instytucji zastawu sięgają czasów dynastii Tang (618-907) i Song (960-1279), ale do czasów dynastii Ming (1368-1644) nie znalazła ona żadnego odzwierciedlenia w ramach regulacji normatywnych, dopiero w ramach przepisów Kodeksu Qing zyskała ona szerszą, dokładniejszą regulację, zob. Z. Yong (red.), *Zhongguo fazhi shi. Chinese Legal History. Chinese Legal History*, s. 261.

cji zabezpieczenia prawa własności nie pojawiła się w późniejszych kodyfikacjach prawa cywilnego w Chinach³⁴. Pominięcie w projekcie kodeksu instytucji prawnych istniejących w praktyce, zaś wprowadzenie instytucji na wzór zachodni, które nie były wykorzystywane przez Chińczyków stanowi dowód na niedostosowanie nowych przepisów prawa cywilnego do chińskiej rzeczywistości.

Ostatnią z regulacji zawartych w projekcie w księdze trzeciej było prawo posiadania rzeczy wprowadzone na podstawie przepisów art. 1261-1316. W art. 1261 projektu została zawarta definicja legalna posiadacza rzeczy (占有人 *zhànyǒu rén*), którą zgodnie z treścią przepisu była osoba sprawująca rzeczywiste władztwo nad rzeczą.

Zakończenie

Projekt kodeksu cywilnego wielkiej dynastii Qing z lat 1907-1911 zapoczątkował rozwój doktryny prawa cywilnego w Chinach. Akt ten nie mógł jednak wejść w życie w okresie, w którym został wydany, ponieważ jak wskazuje analiza wybranych regulacji normatywnych ksiąg I-III, rozwiązania prawne wzorowane na niemieckim kodeksie cywilnym nie były w pełni dostosowane do przyjęcia na grunt chiński, nie pokrywały się one w pełni z warunkami społecznymi i gospodarczymi panującymi w tym okresie historycznym w Chinach. Wiele rozwiązań, instytucji prawnych oraz pojęć wzorowanych na systemie innej kultury prawnej było obce tradycyjnemu porządkowi społecznemu, jak i całemu systemowi prawa chińskiego, a władza państwowa była zbyt słaba, aby skutecznie przeprowadzić gruntowną reformę prawa.

---

³⁴ J. Yu, *Da Qing Min Lu (Cao'an)*. Fenxi, s. 157.

Bibliografia

Źródła prawa

- Bürgerliches Gesetzbuch (18.08.1896), [w:] <https://www.gesetze-im-internet.de/bgb/BGB.pdf> [dostęp: 25.02.2018].
- Da Qing Luli [Kodeks dynastii Qing], [w:] <https://kuscholarworks.ku.edu/bitstream/handle/1808/3635/qingcode00.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [dostęp: 11.03.2018].

Literatura

- Chen, Jianfu. 1999. *Chinese Law. Towards an Understanding of Chinese Law, Its Nature and Development*. Haga-Londyn-Boston: Kluwer Law International.
- Chen, Lei. 2009. "The Historical Development of the Civil Law Tradition In China: A Private Law Perspective." *The Legal History Review* 78(1):159-181.
- Chen, Lei, and Cornelis Hendrik van Rhee, ed. 2012. *Towards a Chinese Civil Code. Comparative and Historical Perspective*. Boston: Martinus Nijhoff Publishers.
- Dargas, Marta. 2012. „W jakim kierunku zmierza prawo Chińskiej Republiki Ludowej – ku systemowi common law czy ku kompleksowej kodyfikacji prawa?” *Gdańskie Studia Azji Wschodniej* 1:59-68.
- Huang, Philip C. 2009. *Chinese Civil Justice. Past and Present*. United Kingdom: Rowman & Littlefield Publishers.
- Kość, Antoni. 1998. *Prawo a etyka konfucjańska w historii myśli prawnej Chin*. Lublin: Pracownia Poligraficzna przy Prywatnym Katolickim Liceum Ogólnokształcącym.
- Kość, Antoni. 2000. „Rozwój prawa w czasie Republiki Chińskiej (1912-1949).” *Czasy Nowożytne* 9(10):127-135.
- Kukowski, Mikołaj. 2018. „Proces przyjęcia i odrzucenia japońskiego wzoru przez Chiny. Od końca XIX wieku do 1937 roku.” [w:] http://www.lazarski.pl/fileadmin/user_upload/dokumenty/czasopisma/mysl-ekonomiczna-polityczna/2014/MEiP_1_7_2014_Kukowski.pdf [dostęp: 25.02.2018].
- Luney, Percy R. 1989. "Traditions and Foreign Influences: Systems of Law in China and Japan." *Law and Contemporary Problems* 52(2):129-150.
- Yang, Lixin, ed. 2002. *Da Qing Min Lu Cao'an, Minguo Min Lu Cao'an*. Changchun: Jilin People's Publishing House.
- Yong, Zhu, ed. 2016. *Zhongguo fazhi shi. Chinese Legal History*. Pekin: Law Press.
- Yu, Jiang. 1998. "Da Qing Min Lu (Cao'an). Fenxi." *Nanjing University Law Review* 146-160.

- Zhang, Lihong. 2014. „Prawo porównawcze w Chinach.” *Forum Prawnicze* 5(25):3-15.
- Zimmerman, James. 2005. *China Law Deskbook: A Legal Guide for Foreign-Invested Enterprises*. Pekin: American Bar Association.

**Projekt kodeksu cywilnego wielkiej dynastii Qing (1907-1911)
jako pierwsza w historii próba kodyfikacji prawa cywilnego w Chinach**

Streszczenie

Przejawem zmian zachodzących w Chinach na przełomie XIX i XX w. było przeprowadzenie szeregu reform prawnych, które doprowadziły do wydania aktów normatywnych w ramach różnych gałęzi prawa. W tym okresie nastąpił szczególny rozwój prawa cywilnego, którego przepisy zostały wyodrębnione z kodeksu karnego.

W prezentowanej publikacji dokonano przekładu na język polski przepisów projektu kodeksu cywilnego wielkiej dynastii Qing z lat 1907-1911 w Chinach oraz ich analizy dogmatyczno-prawnej pod kątem wskazania podobieństw i różnic względem niemieckiego kodeksu cywilnego BGB z 1896 r., który stanowił główny wzorzec wprowadzanych rozwiązań. W publikacji przedstawiono genezę kodyfikacji prawa cywilnego w Chinach, systematykę projektu oraz wybrane regulacje normatywne zawarte w pierwszych trzech księgach kodeksu. Wskazano wzorowane na zachodniej kodyfikacji cywilnej instytucje i instrumenty prawne, które skutecznie zostały wprowadzone do chińskiego porządku prawnego, ale również rozwiązania, które nie były dostosowane do chińskiej rzeczywistości, praktyki lub różnic na gruncie kulturowym.

Słowa kluczowe: Chiny, prawo cywilne, historia prawa, dynastia Qing, reforma prawa

The Draft Civil Code of the Great Qing (1907-1911) in China as the First Attempt of the Codification of Civil Law in China in the History

Summary

The changes at the turn of the 19th and 20th centuries in China led to legal reforms and issuance of legal acts covering various branches of law. In this period there was a special development of civil law that was separated from the criminal code. The article includes Polish translation of the provisions of the Draft Civil Code of the Great Qing from 1907-1911 in China and their dogmatic and legal analysis in terms of indicating some similarities and differences with the German Civil Code BGB from 1896, that was the main model of new legal provisions. The article presents the genesis of an attempt to codify civil law in China, the systematics of the code and selected legal regulations contained in the first three books of the Draft Code. Moreover, it indicates the institutions and legal instruments modeled on Western civil codification, that were effectively incorporated into the Chinese legal system and solutions that were not adapted to Chinese reality, practice or cultural differences.

Key words: China, civil law, history of law, Qing dynasty, legal reform

Information about Author: OLGA KISIEL J.C.L., Ph.D. student in the Department of History of the System and Law, Faculty of Law, Canon Law and Administration, John Paul II Catholic University of Lublin, Al. Raławickie 14, 20-50 Lublin, Poland, e-mail: olganataliakisiel@gmail.com